

۷	فصل اول: مفهوم شناسی
۷	گفتار اول: تاریخچه
۹	گفتار دوم - اسناد تجاری
۹	بخش اول: اعتبار اسناد رسمی و عادی
۱۰	محتویات و مندرجات اسناد
۱۰	الف - محتویات سند
۱۰	ب - مندرجات سند
۱۰	بخش دوم: اسناد تجاری و مدنی
۱۱	الف - اسناد تجاری
۱۱	ب - اسناد مدنی
۱۲	بخش سوم: ویژگی‌های اسناد تجاری
۱۲	الف - سندیت داشتن
۱۲	ب - قابل ظهور نویسی بودن
۱۲	ج - دارا بودن سررسید
۱۳	ه - موضوع اسناد تجاری
۱۳	د - وسیله پرداخت هستند
۱۳	و - وسیله کسب اعتبار هستند
۱۴	بخش چهارم: مزایای اسناد تجاری
۱۴	الف - مسئولیت تضامنی داشتن مسئولان سند تجاری
۱۵	ب - تأمین خواسته بدون ابلاغ خسارت احتمالی
۱۵	شرایط تأمین خواسته:
۱۶	ج - امکان انتخاب دادگاه صالح
۱۷	۱ - صلاحیت محلی

- ۱۷..... ۲- صلاحیت ذاتی.....
- ۱۸..... بخش پنجم: اصول حاکم بر اسناد تجاری.....
- ۱۸..... الف - اصل استقلال امضاءها.....

فصل دوم ..... ۲۳.....

- ۲۳..... گفتار اول تاریخچه.....
- ۲۴..... گفتار دوم - برات.....
- ۲۴..... بخش اول ماهیت برات.....
- ۲۴..... الف - اسناد تجاری در معنای عام :.....
- ۲۴..... ب - اسناد تجاری در معنای خاص :.....
- نکته : امضا برات توسط براتگیر به منزله قبولی بوده و پس از آن براتگیر یکی از متعهدین
- ۲۵..... پرداخت محل برات خواهد بود.....
- ۲۵..... بخش دوم شرایط شکلی برات.....
- ۲۶..... نکاتی از ماده ۲۲۳ قانون تجارت.....
- ۲۷..... الف- اوصاف برات.....
- ۳۳..... ب- ضمانت اجرای عدم رعایت شرایط شکلی.....
- ۳۴..... بخش سوم - شرایط ماهوی برات.....
- ۳۵..... بخش چهارم تشکیل برات.....
- ۳۸..... ج- به جریان انداختن برات ناقص:.....
- ۳۸..... د - تکمیل برات ناقص توسط دارنده:.....
- ۳۹..... ی - اعتراض نکول:.....
- ۴۰..... س - مزایای اعتراض نکول:.....
- ۴۰..... بخش چهارم : وظایف دارنده.....
- ۴۲..... بخش پنجم قبولی شخص ثالث :.....
- ۴۳..... بخش ششم ظهر نویسی:.....
- ۴۴..... اقسام ظهر نویسی:.....
- ۴۵..... بخش هفتم مسئولیت :.....

۴۵.....	الف - مسئولیت مسئولان اسناد تجاری:
۴۶.....	ب- مسئولیت براتگیر:
۴۶.....	ج- مسئولیت صادر کننده:
۴۷.....	د- مسئولیت ظهر نویس ها:
۴۷.....	ل- مسئولیت ضامن:
۴۹.....	ضمائم

۶۱..... فصل سوم

۶۱.....	گفتار اول تاریخچه:
۶۱.....	گفتار دوم شرایط و تعریف سفته:
۶۱.....	بخش اول ماهیت سفته
۶۲.....	بخش دوم مفهوم سفته:
۶۲.....	بخش سوم شرایط شکلی سفته:
۶۳.....	بخش چهارم مقایسه سفته با برات:
۶۳.....	الف - شباهت ها
۶۳.....	ب- تفاوت ها
۶۴.....	ضمائم

۶۵..... فصل چهارم

۶۶.....	وصول چک در انگلستان
۶۶.....	وضعیت چک در مناطق مختلف جهان
۶۷.....	چک در قانون ایران
۶۸.....	گفتار دوم چک
۶۸.....	بخش اول شرایط شکلی چک
۶۸.....	بخش دوم مندرجات الزامی چک
۷۰.....	بخش سوم قابل انتقال بودن چک

- ۷۰.....بخش چهارم وعده داشتن چک
- ۷۱.....گفتار سوم صدور چک
- ۷۲.....بخش اول انواع چک در قانون تجارت
- ۷۲.....بخش دوم انواع چک در قانون صدور چک
- ۷۳.....گفتار چهارم تجاری بودن عمل صدور چک
- ۷۳.....بخش اول اعمال تجاری ذاتی
- ۷۳.....بخش دوم اعمال تجاری تبعی
- ۷۴.....گفتار پنجم تکلیف دارنده سند
- ۷۴.....بخش اول مطالبه وجه چک
- ۷۴.....بخش دوم موعد مطالبه وجه چک
- ۷۶.....ضمائم
- ۷۶.....قانون صدور چک
- ۸۹.....قانون چکهای تضمین شده

فصل اول: مفهوم شناسی

فصل اول کتاب از دو گفتار تشکیل یافته که شامل مباحث ، تاریخچه اسناد ، اعتبار اسناد رسمی و عادی، اسناد تجاری و مدنی، ویژگی های اسناد تجاری، مزایای اسناد تجاری و اصول حاکم بر اسناد تجاری می باشد .

مباحث کتاب جهت تدریس برای دانشجویان مقطع کارشناسی رشته حقوق با در نظر گرفتن سر فصل های آموزشی و نظرات اساتید برتر حقوق ، نکات آزمون های استخدامی سال های گذشته، نظرات طراحان سوال های آزمون ارشد و دکترا با تاکید بر متن قانون تجارت گردآوری شده است .

گفتار اول

در این گفتار به نیاز بازرگانان در زمینه استفاده از اسناد تجاری و در خصوص چگونگی رواج اسناد تجاری در بین تجار می پردازیم.

تاریخچه

یکی از قدیمی ترین قراردادها و اعمال حقوقی که در بین اشخاص بخصوص بازرگانان جاری بوده، عقد بیع می باشد.

با پیشرفت جوامع و گسترش نیازهای بشری، بیع صرفاً در یک محل، منطقه یا کشور واقع نمی شده و گاهاً می بایست اشخاص از کشوری به کشور دیگر تردد می کردند. در نتیجه بازرگانان و معامله گران می بایست برای انعقاد بیع ثمن زیادی به همراه خود حمل می نمودند که مستلزم هزینه ها

و خطرات و حوادث زیادی بوده است. گاه مجبور به بیمه کالاها و مبالغ موجود خود می‌شدند که این نیز خود برای آن‌ها هزینه به همراه داشت، از طرفی شمارش و تحویل و تشریفات پرداخت نیز برای بازرگانان مشکلات عدیده‌ای همراه داشت و ضرورت سرعت و سهولت در امر تجارت علاوه بر عملکرد تجار و بازرگانان در سرنوشت اقتصادی، سیاسی کشورها نیز تأثیر بسزایی دارد. ضمن این‌که سرعت، سهولت، امنیت و اعتبار نیاز همیشگی تجار بوده است و تجارت به عنوان یک امر و نیاز طبیعی برای زندگی اجتماعی انسان شناخته می‌شود و همانا پاسخ به این نیاز می‌بایست با یک اصول و قانونی همراه باشد.

لذا دولت‌ها تصمیم بر این داشتند که با تدوین و ضوابط و مقررات خاص علاوه بر امنیت خاطر تجار و سهولت تجاری که در زمینه اقتصادی نیز نقش دارد از ابزارهایی در این خصوص بهره گرفته و تجار را مورد حمایت خود قرار دهند.

لذا بر این شدند که با در نظر داشتن اعتبار اشخاص وسیله‌ای را جایگزین پول نمایند. در حال حاضر بیش از یک قرن است که از ورود اسناد تجاری به معنای خاص (برات، سفته، چک) به جوامع می‌گذرد و این اوراق به عنوان ابزار وسیله‌ای برای پرداخت در مبادلات تجاری بین تجار رایج شده است.

امروزه علاوه بر تجار بازرگانان اشخاص غیرتاجر نیز همه‌روزه از این ابزارهای پرداخت در معامله روزانه خود استفاده می‌نمایند و دولت‌ها برای یکپارچه بودن استفاده از این ابزار با تدوین قانون تجارت و پیش‌بینی نمودن راه‌حلهایی جهت همگام‌سازی و شرایط کسب امتیاز میان اشخاص به پیدایش اصول و راه‌کارهایی دامن زنند.

با توسعه اقتصاد و گسترش انواع مبادلات، اشخاص نیز به این راه‌کار بیشتر و بیشتر می‌گردند، در حال حاضر علاوه بر اسناد تجاری به معنای خاص (چک، سفته، برات) اسناد تجاری به معنای عام نیز که شامل انواع ضمانت‌نامه، بارنامه، سهم‌الشرکه، اوراق، قبض انبار، LC... در جوامع کاربرد بسزایی دارند.

تجارت، اینک با نظارت قانونگذاران راهبری شده و همانند هر نیاز دیگر لازم است قانونگذار با پیشرفت جوامع و پیچیده شدن معاملات و روابط در این حوزه راه‌حل‌ها و قواعد متناسب با این پیشرفت را به کار گیرند.

گفتار دوم - اسناد تجاری

اسناد تجاری در حقوق ایران مورد تعریف قانونگذار قرار نگرفته است لیکن در دکترین حقوق تجارت این اسناد در دو معنای عام و خاص مورد استفاده قرار گرفته و هرکدام جداگانه قابلیت بحث و بررسی دارد.

اسناد که جمع کلمه سند می‌باشد در ماده ۱۲۸۴ ق.م این‌گونه مورد تعریف قرار گرفته است: سند عبارت از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.^۱

در ماده ۱۲۸۶ ق. م سند را بر دو نوع تقسیم کرده‌اند، سند رسمی و سند عادی و در ماده ۱۲۸۷ ق.م شرایط سند رسمی مورد تصریح قرار گرفته است که براساس این ماده؛ اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است. در توضیح این مطلب لازم به ذکر است که می‌باید، به‌طور توأمان شرایط این ماده رعایت شود یعنی صرفاً صدور سند در دفاتر اسناد توسط مأمور غیررسمی یا غیرصلاحیتدار مسبب رسمی شدن سند نخواهد.^۲

بخش اول : اعتبار اسناد رسمی و عادی

آثار حقوقی اسناد اعم از عادی و رسمی بر اشخاص ثالث تحمیل نمی‌شود اما در برخی موارد به‌طور استثناء قانونگذار اسناد رسمی را حتی علیه اشخاص ثالث نیز معتبر دانسته و به عبارتی اسناد رسمی درباره طرفین و وراث و قائم‌مقام آنان معتبر است و اعتبار آن‌ها نسبت به اشخاص ثالث در صورتی است که قانون تصریح کرده باشد و در ماده ۱۳۰۵ ق.م مقرر شده:

^۱ در توضیح سند گفته شد؛ علی‌القاعده در صورتی می‌توان نوشته را سند دانست که دارای امضاء اثر انگشت و یا مهر شخص باشد.

^۲ ماده ۱۲۹۲: در مقابل اسناد رسمی یا اسنادی که اعتبار اسناد رسمی را دارد انکار و تردید مسموع نیست و طرف می‌تواند ادعای جعلیت کند.

در اسناد رسمی تاریخ تنظیم معتبر است حتی بر علیه اشخاص ثالث ولی در اسناد عادی تاریخ فقط درباره اشخاصی که شرکت در تنظیم آن‌ها داشته و ورثه آن‌ها و کسی که به نفع او وصیت شده معتبر می‌باشد.

علاوه بر این در خصوص اسناد رسمی فقط می‌توان ادعای جعل نمود ولی در خصوص اسناد رسمی علاوه بر جعل ادعای انکار و تردید نیز مسموع است که در نتیجه آن بار اثبات استنادکننده و مدعی‌کننده متفاوت خواهد بود.^۱

اسناد عادی، توسط افراد عادی تنظیم می‌شوند بدون آنکه مأموران رسمی طبق مقررات قانون در تنظیم آن دخیل باشند مثل مبایعه‌نامه‌هایی که در دفتر املاک تنظیم می‌شود.

محتویات و مندرجات اسناد

الف - محتویات سند

هر سند شامل، عبارات، امضاها، مهرها و اثرانگشت‌هایی می‌باشد که در سند نوشته یا گذاشته می‌شود.

ب- مندرجات سند

اگر در اسناد رسمی امضا، مهر یا عبارات که منتسب به متعاملین است و سپس منتسب‌الیه انتساب امضاء، مهر یا عبارات را که مربوط به خود است انکار نماید، انکار او پذیرفته نیست مگر اینکه با ذکر دلیل نسبت به آن سند ادعای جعلیت نماید.^۲

بخش دوم: اسناد تجاری و مدنی

از دیگر تقسیم‌هایی که می‌توان برای اسناد در نظر گرفت تقسیم اسناد به تجاری و مدنی است.

^۱ مواد مربوط به آ.د.م. ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰ و م ۱۲۹۲ ق.م.

^۲ فرحناکیان فرشید. ساده ساز آیین دادرسی مدنی. (۱۳۹۳) چاپ دهم. میزان. ص ۳۵۹

الف - اسناد تجاری

در قانون تجارت تعریفی برای این نوع از اسناد ارائه نشده و آنچه در دکترین حقوقی گفته شده، اسنادی هستند که قابل نقل و انتقال بوده و متضمن مبلغی پول یا جایگزین پول می‌باشند. برای اسناد تجاری امتیازات خاصی وجود دارد که در قانون تجارت پیش‌بینی شده است. قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ باب چهارم را اختصاص به اسناد تجاری داده که شامل برات، سفته و چک می‌باشد و این اسناد را در معنای خاص سند تجاری می‌دانیم. عبارت، امور تجارتهایی که در مطالب کتاب با آن سرو کار خواهیم داشت، گاه اموری هستند که قانون‌گذار آن‌ها را ذاتاً تجاری می‌داند که در ماده ۲ ق.ت تصریح شده و گاه اعمال تجاری تبعی می‌باشند و زمانی تبعی میدانیم که تجار یا اجزا و خدمه تاجر برای امور تجارتهایی ارباب خود انجام دهد (بند ۳ م ۳ ق.ت) از طرفی در بند ۴ م ۳ کلیه معاملات شرکت‌های تجاری را از اقسام معاملات تجاری تبعی می‌دانیم. فارق از آنکه انجام‌دهنده آن‌ها تاجر باشد یا غیرتاجر، چه شخص حقوقی باشد، چه شخصی حقیقی.^۱

شرکت‌های تجاری ممکن است به لحاظ موضوع تجاری باشند (مانند شرکت تضامنی - نسبی - با مسئولیت محدود - مختلط سهامی و غیرسهامی) و یا به لحاظ شکلی (مانند شرکت‌های سهامی عام و خاص)

ب - اسناد مدنی

در مقابل اسناد تجاری می‌باشند، یعنی صرفاً آن دسته از اسنادی که اشخاص برای امور شخصی و مدنی خود از آن‌ها بهره می‌گیرند و مورد استفاده قرار می‌دهند مثل شناسنامه، عقدنامه...

در این بخش به بررسی ویژگی‌ها، فواید، مزایا و اوصاف اسناد تجاری پرداخته و آن‌ها را مورد بحث قرار می‌دهیم. شایان ذکر است این مزایا و اوصاف صرفاً در خصوص اسناد تجاری هستند و اسناد مدنی این مزیت‌ها و اوصاف را اصولاً دارا نمی‌باشند.

^۱. اسکینی ربیعا. کلیات معاملات تجاری (۱۳۸۶) چاپ یازدهم. سمت، ص ۱۱۵